Kodifikacija pisnega in govorjenega jezika 25 let po Toporišičevem Slovenskem pravopisu 2001

Posvet o slovenskem pravopisu (2. del) | GOV.SI

Kje so meje spoštljivosti in diskusije v sodobni javni komunikaciji?

Prof. dr. Hotimir Tivadar

Posvet o pravopisu,

20. 10. 2026, 12.30,
Ministrstvo za kulturo

Nekaj uvodnih misli

Pravopis kot kodifikacijski priročnik se mora na vsakih 10–20 let obnavljati.

Slovenski pravopis 2001 izšel po 20 letih (+ 20) od prejšnjega pravopisa.

SP 1950, SP 1962, Načrt pravil leta 1981

Komisija za Pravopis 8.0 oblikovana leta 2013.

Pravopis nastajal 13 let – sedaj v postopku urejanja.

Vmes smo imeli tudi kovidno triletje.

Pravopis 8.0 je nastajal v široki skupini strokovnjakov, ki so komunicirali z javnostjo in skrbno pregledovali pripombe in upoštevali boljše rešitve uporabnikov in strokovnjakov za pravopis in pravorečje.

Pomen kodifikacije

- Zunajjezikovna danost, ki vpliva na jezik preko uporabnikov.
- Kodifikacija mora biti čim bolj sinhrona z normo.
- Norma knjižnega in ljudskega jezika (Havránek)
- Kodifikacija normo stabilizira in spodbuja.

"Norma knjižnega jezika se ne loči od norme ljudskega jezika, bržko ne lev meri obvezujočnosti in zavestnosti (kvantitativno)."(Havránek o razliki med normo knjižnega in ljudskega jezika v geslu knjižni jezik OSNND 1936, *Ottův slovník nové doby*, 1936. Praga. Gesli spisovný jazyk, norma, prim. Havranek 1932)

- Pravorečni in pravopisni priročniki

„V začetku 30. let je praška funkcijska lingvistika nastopila s premišljenim programom skrbi za knjižni jezik, katerega cilj je bil knjižni jezik približati sočasni rabi (uzusu). /…/ Pojem jezikovna norma je bil v češki teoriji jezikovne kulture nekaj desetletij ključni pojem.“ (Nebeská 1996: 7)

Med idealom in resničnostjo

- Za opredelitev knjižne norme je potreben splošni konsenz, čim večje soglasje.
- Jezik je živ organizem.
- Zavračanje avtoritarnega in neznanstvenega pristopa.

Havránek (1969): „/K/njižni jezik je skupni način izražanja narodnega občestva.“ (Nebeská 1996: 22)

Ustvarjanje pravopisa mora temeljiti na realnih podatkih – <u>Pravopis 8.0 je vzoren primer tega</u>.

Vilem Mathesius: *„… neresnična /je/ domneva, da je pri vprašanjih jezikovne kulture nujna diktatorska moč j ezikoslovcev …“*

Norma in kodifikacija

„/…/ Norma in predpis sta menda le izjemoma identična: norma je (v naravnih razmerah) korak pred kodifikacijo, oz. kot se morda lepše pove, kodifikacija odseva normo z zakasnitvijo./.../“ (Toporišič 1978: 330, Budišin 1977)

- Norma ≠ kodifikacija (Toporišič)
- Kodifikacija odseva normo z zamikom.
- Vloga jezikoslovcev: oblikovanje pravil
- Knjižni govor usmerja kodifikacija (Travníček).

Travniček (1942, cit. po Nebeská 1996: 28) o kodifikaciji in govorjenem knjižnem jeziku: „Knjižni govor je potrebno venomer speljevati do njegove struge, omejevati njegovo diferencijacijo, in to dela, vsaj v osnovnih rečeh, kodifikacija.“

ZATO: nujno pripravljanje in izdajanje pravopisnih (in pravorečnih) priročnikov.

Pomen enotnosti in ustaljenosti v knjižnem jeziku

- **Norma (KNJIŽNEGA JEZIKA) *JEZIKOVNO INHERENTNA (del jezika)***
- Prestiž je sestavni del knjižne norme, ena od pomembnih značilnosti, ne pa edina (Nebeská 1996, Dobrovoljc 2004)
  - **Vse sestavine KN so nujne za opredelitev in razvoj knjižnega jezika**

(**1. Ustaljenost**; 2. Obveznost; **3. Enotnost**; 4. Priučenost; 5. Pisnost; 6. Prestižnost; 7. Pravilnost; 8. Implicitna)

NEBESKÁ, Iva, 1996: *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Univerzita Karlova.

Če govorcev ne učimo slovenskega jezika, jih tudi družbeno izključimo.

Obveznost – uveljavitev in upoštevanje pravopisa

- *Obveznost* je značilnost norme, ki je tesno povezana s pravilnostjo in konsenzom.
- Za obvezujočnost norme je značilno „spontano soglasje pripadnikov iste skupnosti.“ (Mukařovský 1940)
- Za normo je potreben splošni konsenz
  - Soglasje strokovne javnosti in uporabnikov

Od leta 2023 je bila javnost redno seznanjena z novim pravopisom: Od ljudi za ljudi – Pravopis 8.0?, možnost pripomb https://365.rtvslo.si/arhiv/jezikovni-pogovori/174932703

Ustaljenost nujna pri uradnem jeziku (standardu)

- ❖Ustaljenost: Mathesiusovo *prožno ustaljenost,* ki je pojem za skladnost normativnosti kot obveznosti in spreminjanja norme (jezika samega). pojem prožne stabilnosti tudi ne izloča variantnosti, kar bo še posebej vidno na našem konkretnem primeru fonema /v/; Mathesius je uvedel ta izraz, ker se je zavedal, da pretirana stabilnost privede do osiromašenja izraznih možnosti jezika in prožna ustaljenost naj bi omejevala in „odstranjevala le nefunkcionalna nihanja“ (o tem več Mathesius 1932; cit. po Nebeská 1996: 28).
  - Nedvoumnost – enopomenskost: enovariantnost potrebna, da se uradna besedila nedvoumno razumejo (sodišče, parlament, šolstvo)
- Zato težnja k enovariantnosti v knjižnem jeziku.

Terminologija: Fonem, glasnik, fonetika in fonologija, glasoslovje

Slovenska slovnica (4. dopolnjena izdaja)

- Prva pojavitev termina na str. 74: Fonem /v/
  - Terminološke opredelitve fonema ni v glasoslovnem delu Slovenske slovnice.
    - Poudarek bil na pravilih, opisu, shemah …
      - Idealizacija, ki pa je (bila) potrebna za slovenski knjižni jezik.

Na str. 919 (slovarček terminov)

- glasnik/fonem; glasoslovje/fonetika s fonologijo

Pomen fonema – od osnov k sistemskemu prevzemanju

- »Fonem kot osnovna nepomenska enota /nima samostojnega pomena kot npr. beseda/ popisa jezika je elementarni zvočni segment, ki je omejen na osnovi svoje sposobnosti razlikovati višje, pomenske enote jezikovnega sistema, tj. morfeme.« (Palková 1997, 118)
- - alofon/varianta fonema
- V SLOVENŠČINI VEZAN NA ZAPIS

- »Fonem je sicer nekaj abstraktnega, vendar je v bistvu pisna opredelitev zvočnih elementov – iz več glasovnih variant sestavljena skupna sistemska (fonemska) enota, ki razlikuje pomen.« (Tivadar, 2026, SR)

- Vpliv zvočne podobe jezika danes je večji kot v preteklosti – primer tujih jezikov.
- Pri prevzemanju bližanje tujemu, iskanje možnega v jezikovnem sistemu (primer Juan, Juanita)

Slovenski pravopis 2001

- Str. 69: Slovenski knjižni jezik ima 29 pomensko razločevalnih glasovnih enot (t. i. fonemov), npr. piti – biti. Delijo se na samoglasnike in soglasnike, soglasniki pa na zvočnike in nezvočnike: 1. samoglasniki: i; ozki in široki e; a; ozki in široki o; u; polglasnik [ə]; 2. soglasniki: a) zvočniki: m, n; r, l; v, j; b) nezvočniki: p – b, f; t – d, s – z, c; š – ž, č – dž in k – g, h. Razmerje glas – črka je prikazano v § 1070, razmerje črka – glas pa v § 1069.
- Temu sledi natančen opis fonemov in njihovih variant, predvsem v razmerju med pisnim in govorjenim jezikom

Variantnost v jeziku – pravorečje

- segmentna in nadsegmentna raven
- fonem kot pomenskorazločevalna enota

  - alofoni oz. variante

Slovenska variantnost

- narečna raznolikost
- zgodovinski razvoj pisave
- jezik na prepihu vplivov

Sodobni pravopis

- Temelji na realnih podatkih (korpusi, široka sestava komisije – strokovnjakov).
- Pravopis 8.0 kot sodoben pristop.
- Stalno posodabljanje nujno.
- Norma je vedno korak pred predpisom.

Pravopis 8.0 je pripravljal ožji in širši sestav komisije pod vodstvom izr. prof. dr. Helene Dobrovoljc.

Ožji sestav Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (do 2025)
Helena Dobrovoljc (vodja), Tina Lengar Verovnik (koordinatorica), Marta Kocjan Barle, Domen Krvina (od 2023), Tanja Mirtič (od 2022), Peter Weiss, Hotimir Tivadar, Janez Orešnik, Aleksandra Bizjak Končar (do 2020), Andrej Ermenc Skubic (do 2022), Nataša Jakop (do 2023)

Širši sestav Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (do 2025)
Kozma Ahačič (od 2019), Andrej Ermenc Skubic (do 2022), Peter Holozan, Nataša Jakop (od 2023), Marko Jesenšek, Janoš Ježovnik (od 2023), Nataša Logar (od 2019), Drago Perko (od 2022), Mateja Petrovčič, Marko Snoj, Irena Stramljič Breznik, Mojca Žagar Karer, Andreja Žele, Drago Kladnik (do 2021), Marta Kocjan Barle (do 2019)

Več kot 20 znanstvenikov in splošna javnost, redni posveti.

Primer 1: variante fonema /ʊ/ - knjižna raba in sistem

Kodifikacijsko (SP 2001) 4 variante

- vzeti, vlada [w/u]
  - Zveneči ustnično-nebni aproksimant (približnik)
- vsak, predvsem [ʍ/u]
  - Nezveneči ustnično-nebni pripornik
- siv, zdrav [u̯]
- avokado, voda, Dachaua [daxaʊa]

Pravopis 8.0 – dve artikulacijsko-akustični varianti

- splošna knjižna raba, raziskave
- pred Sa labiodentalno [ʊ] – voda, vino …;
- pred soglasnikom ali premorom dvoustnično (bilabialno) – ujevsko [u̯]: vsak, vzeti, siv
  - Fakultativna varianta: vlada, vreme (u̯lada, u̯reme/ʊlada, ʊreme)

Normativni vidik slovenščine v tretjem tisočletju – artikulacija, percepcija in kodifikacija fonema /ʊ/ | Jezikoslovni zapiski (2023)

Fonetično-fonološki status fonema /v/ v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku | Jezikoslovni zapiski (2023)

Fonem /ʊ/

- [ʊ] pred samoglasniki
- [ʊ̯] pred soglasnikom/premorom
- fakultativne variante

  vlada, vreme

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 2015)

CONSONANTS (PULMONIC)

© 2015 IPA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k g	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap		ⱱ		ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Symbols to the right in a cell are voiced, to the left are voiceless. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
ʘ Bilabial	ɓ Bilabial	ʼ Examples:
ǀ Dental	ɗ Dental/alveolar	pʼ Bilabial
ǃ (Post)alveolar	ʄ Palatal	tʼ Dental/alveolar
ǂ Palatoalveolar	ɠ Velar	kʼ Velar
ǁ Alveolar lateral	ʛ Uvular	sʼ Alveolar fricative

OTHER SYMBOLS

ʍ Voiceless labial-velar fricative

w Voiced labial-velar approximant

ɥ Voiced labial-palatal approximant

ʜ Voiceless epiglottal fricative

ʢ Voiced epiglottal fricative

ʡ Epiglottal plosive

ɕ ʑ Alveolo-palatal fricatives

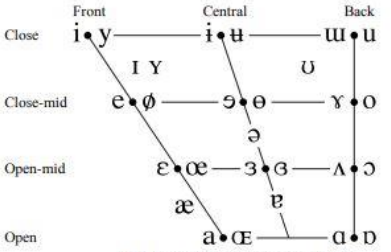
ɺ Voiced alveolar lateral flap

ɧ Simultaneous ʃ and x

Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.

t͡s k͡p

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

SUPRASEGMENTALS

ˈ Primary stress ˌfoʊnəˈtɪʃən

ˌ Secondary stress

ː Long eː

ˑ Half-long eˑ

˘ Extra-short ĕ

| Minor (foot) group

‖ Major (intonation) group

. Syllable break ɹi.ækt

‿ Linking (absence of a break)

TONES AND WORD ACCENTS

LEVEL		CONTOUR	
e̋ or ˥	Extra high	ě or ˧˥	Rising
é ˦	High	ê ˥˦	Falling
ē ˧	Mid	ě ˦˥	High rising
è ˨	Low	ě ˨˧	Low rising
ȅ ˩	Extra low	ȇ ˥˩	Rising-falling
↓	Downstep	↗	Global rise
↑	Upstep	↘	Global fall

DIACRITICS

Some diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ŋ̊

◌̥	Voiceless	n̥ d̥	◌̤	Breathy voiced	b̤ a̤
◌̬	Voiced	s̬ t̬	◌̰	Creaky voiced	b̰ a̰
◌ʰ	Aspirated	tʰ dʰ	◌̼	Linguolabial	t̼ d̼
◌̹	More rounded	ɔ̹	◌ʷ	Labialized	tʷ dʷ
◌̜	Less rounded	ɔ̜	◌ʲ	Palatalized	tʲ dʲ
◌̟	Advanced	u̟	◌ˠ	Velarized	tˠ dˠ
◌̠	Retracted	e̠	◌ˤ	Pharyngealized	tˤ dˤ
◌̈	Centralized	ë	◌̴	Velarized or pharyngealized	ɫ
◌̽	Mid-centralized	e̽	◌̝	Raised	e̝ (ɹ̝ = voiced alveolar fricative)
◌̩	Syllabic	n̩	◌̞	Lowered	e̞ (β̞ = voiced bilabial approximant)
◌̯	Non-syllabic	e̯	◌̪	Advanced Tongue Root	e̪
◌˞	Rhoticity	ə˞ a˞	◌̺	Retracted Tongue Root	e̺
◌̃	Nasalized	ẽ	◌̻	Apical	t̻ d̻
◌ⁿ	Nasal release	dⁿ	◌̺	Laminal	t̺ d̺
◌ˡ	Lateral release	dˡ	◌̚	No audible release	d̚

Typefaces: Doulos SIL (metatext); Doulos SIL, IPA Kiel, IPA LS Uni (symbols)

Primer 2 - nujni jasni primeri in razlaga ter raba v realnih besedilih

- Norma in knjižna raba: Zaščitena imena zdravil – Diverin, Aspirin, Lekadol, Calderon … – velika začetnica, ker gre za edinstvenost

SP 2001:

- Str. 16: „Pomni Imena zdravil in drugih farmacevtskih izdelkov pišemo z malo začetnico.)“
- Str. 20: (vrstna) imena zdravil: aspirin, fenalgol, apavrin, pronison;

Kritika pravopisa – glavni del izjave

„Po novem bomo proti bolečini jemali Aspirin, pili Coca-Colo in pekli v posodi, ki je premazana s Teflonom. Predlog novih pravopisnih pravil je zasnova za **prvi slovenski pravopis v zgodovini, ki bi se jezikovno prilagajal praksi in diktatu gospodarskih subjektov.“ (IZSEK IZ 13. izjave Komisije za jezik pri SAZU,** Izjava Komisije o predlogu pravil Pravopisa 8.0 - sazu.si)

Novo še nepotrjeno pravilo v pravopis 8.0

- "Posebno skupino imen izdelkov predstavljajo imena zdravil in farmacevtskih izdelkov, ki jih pišemo z veliko začetnico, saj so zaščitena kot industrijska lastnina: Aspirin; Calpol, Lekadol; Diverin, Ibubel.
- Z malo začetnico pišemo njihove farmacevtske učinkovine: acetilsalicilna kislina; paracetamol; ibuprofen."

Smer h knjižni rabi in tudi strokovnjakom za določeno področje, ki uporabljajo in razvijajo slovenski jezik.

Primer 3: (Ne)variantnost v glasoslovju

Izgovarjamo s slovenskimi glasovi

- ü, ö – v slovenščino se prevzemata kot i in ozki e
- Miera : mera, večier : večer, poulek : poleg [k]: slovenščina nima dvoglasniških samoglasnikov
- **Nereduciramo glasov – prispeva k enotnosti**

Upoštevamo osebno in regionalno

- mesto naglasa v izvirniku: Mačkôvec, Rádenci : Radénci, Presêrje pri Radomljah (Občina Domžale), Préserje pri Ljubljani (Občina Brezovica) oz. pri Komnu
- Cerkljè na Gorénjskem, v Cerkljáh, iz Cerkèlj
- SP 2001: Cérklje ob Kŕki -kelj ~ ~ [kə] ž mn., zem. i. (ẹ́ ŕ) v ~ah ~ ~, neurad. v ~ah
  - Cerklje ob Krki se v izvirniku izgovarjajo [cə̀rkljɛ op kə̀rki]

Primer 4: nadsegmentna raven – variantnost in enotnost

Variantnost mesta naglasa

Nestalno mesto naglas v slovenščini – vezano na besedo

V tujih besedah upoštevamo mesto naglasa iz tujega jezika

Variantnost regionalno in zgodovinsko pogojena

- 12–19 - -ajst/-ájst (SSKJ)

Enotnost znotraj besedila, medijske hiše …

Variantnost načina naglaševanje

- Tonemski
- Jakostni

- Oboje vpisano v pravopisu in slovarju.
- vsák -a -o cel. vrst. zaim. (â) ~ človek (SP 2001)
- vrême -éna s, pojm. (é ẹ́) ~ se je izboljšalo
- Tonemskost regionalno pogojena, težko priučljiva.
  - Iz tujih jezikov TONEMSKOSTI zato ne prevzemamo – izziv SPLOŠNOST norme pri tonemskem naglasu (edina vadnica tonemskosti iz leta 1961, predstavljeno na naši konferenci v Zagrebu 2021)

Izjave v javnosti imajo veliko moč, tudi rušilno

Prvi odstavek „nesrečne“ 13. izjave:

- Ob vse pogosteje izraženem nezadovoljstvu strokovne javnosti nad javno objavljenim predlogom novega Slovenskega pravopisa in ogorčenimi odzivi širše javnosti v okviru pravkar končane javne razprave Komisija za slovenski jezik v javnosti pri SAZU z veliko zaskrbljenostjo ugotavlja, da trenutni predlog novega pravopisa **ne dosega kakovostne ravni**, ki jo pričakujemo od temeljnega normativnega priročnika, zato v sedanji obliki **ni primeren za uveljavitev**.

Duh je ušel iz steklenice …

23. september 2026, RTV SLO

- https://www.rtvslo.si/kultura/jezik/spor-okrog-pravopisa-8-0-kdo-bo-imel-zadnjo-besedo-pred-izdajo/794657

- Slovenska pravopisna folklora: Novo mesto ali Novo Mesto in druge bitke jezikoslovcev
- N1, 12. okt 2026

Mnenje učiteljev, nekaterih lektorjev in tudi družbenih omrežij po tej 13. izjavi – „zaskrbljenost, negativnost do pravopisa, jezika, nasprotovanje novemu pravopisu, ki ni še niti izšel, sklicevanje na Toporišiča …“

Osnovni pogoj za (po/do)govor

Ljubezen do bližnjega in samega sebe.

Spoštovanje (medsebojno) in odgovornost (do drugega in družbe ter narave).

OSNOVE BONTONA in SRČNA KULTURA vsakodnevno.

Vstop v javni prostor pomeni večjo odgovornost (radio in televizija bolj kontrolirana, družbena omrežja manj)

Pravopis 8.0

- Bilo je zagotovljeno sodelovanje širše javnosti.
- Dolgotrajen in premišljen proces
  - »Najbolje delujoča komisija na SAZU«, kot je rad poudaril akad. prof. dr. Janez Orešnik je svoje delo vzorno končala. Naj se to delo sedaj uredi in da »na svetlo«.
  - Nikoli vsi ne bodo, ne bomo zadovoljni – tudi Pravopis 2001 je sprožil burne odzive (posebna številka Slavistične revije, 2003). Prav tako 1950 (kritik Vodušek), 1962 (kritik Toporišič) …
- **Po 25 letih si slovenska javnost zasluži objavo.**
- Že jutri se lahko začne razprava in tudi priprava pravopisa, ki bo prišel za Pravopisom 8.0 in bo odraz novega časa, ki ga bomo živeli.
- Lahko pa tudi sproti prenavljamo Pravopis 8.0.

- Še nekaj mojega razmišljanja: https://radio.ognjisce.si/sl/296/oddaje/42030/kam-plujes-slovenscina-in-slovenska-kultura.htm

Hvala za poslušanje in spremljanje!

Ministrstvo za kulturo, 19. 10. 2026, 12.30–15.30.